

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ВИЩОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

УДК 37.013-048.35:304.2"20"

ПЕРСПЕКТИВИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ У СВІТЛІ СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ І ПРОФЕСІЙНИХ ВИКЛИКІВ

Ірина Мицишин

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Туган-Барановського, 7, Львів, Україна, 79005*

Констатовано об'єктивну необхідність систематичного й творчого оновлення змісту педагогічної освіти, зумовленого динамічними змінами й трансформаціями сучасного суспільства. Визначено, що сьогодні перед учителем постає значна кількість професійних завдань, для вирішення яких потрібні спеціальні знання та вміння. Серед пріоритетних професійних завдань, спричинених викликами сучасності, визначено такі: медіаосвітня діяльність, оскільки за умови сучасного постінформаційного суспільства є як переваги, так і значні небезпеки у площині користування медіазасобами; запобігання, корекція та профілактика учнівського булінгу; протидія мобінгу; запобігання та корекція субкультурних впливів на учнів, які призводять до деструктивних змін у переконаннях та поведінці учнів.

Зазначено, що складність педагогічної праці в сучасних умовах особливо загострила увагу на засвоєнні вчителем знань і технік запобігання професійному вигорянню.

З'ясовано, що якісне переосмислення та оновлення змісту педагогічної освіти є системним процесом, що не втрачає своєї актуальності та потребує творчих підходів у процесі розроблення його науково-теоретичного підґрунтя й сутнісного наповнення.

Ключові слова: вчитель, зміст педагогічної освіти, педагогічна діяльність, медіа освітня діяльність, субкультурні впливи, булінг, мобінг, професійне вигоряння.

Професійна підготовка сучасного вчителя як представника професії соціально-гуманітарної сфери повинна відповідати нагальним потребам і перспективним суспільним викликам. Формування відповідного набору професійних компетенцій вчителя є запорукою його успішної професійної самореалізації, підставою для подальшого фахового вдосконалення й розвитку, спричиненого значною мірою необхідністю вирішувати якісно нові педагогічні завдання. Швидкі темпи змін у всіх сферах життя сучасного

суспільства зумовлюють нові проблеми у вихованні молодого покоління, яке буде жити в цих умовах, а тому потрібно набути необхідних умінь адаптації, навчитись протистояти деструктивним впливам, бути спроможним до конструктивної взаємодії й самореалізації.

Отже, нагальним завданням системи педагогічної освіти стає якісне й систематичне оновлення її змісту, що відповідатиме актуальним соціально-культурним і професійним потребам. Крім того, в сучасних умовах впровадження змін у підготовку вчителів, спричинених утіленням у життя Закону України “Про вищу освіту”, переходу до нового переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти усіх ступенів, розроблення нових стандартів педагогічної освіти на міністерському рівні, активно трансформуються змістові структури педагогічної підготовки. З огляду на це метою статті – висвітлити та проаналізувати змогу модернізації змісту професійної підготовки вчителів відповідно до нагальних й перспективних соціальних, культурних, професійних потреб і викликів.

Проблему вдосконалення професійної підготовки сучасних вчителів активно досліджує значна кількість вітчизняних науковців. Питання аналізу та вдосконалення змісту вищої педагогічної освіти аналізують сучасні вчені: В. Андрущенко, В. Бондар, О. Дубасенюк, О. Кобрій, Н. Мачинська, В. Олійник, Л. Пашко, Л. Пуховська та ін. Однак перспективні напрямні оновлення змісту педагогічної освіти завжди будуть потребувати системного аналізу, переосмислення та оцінки відповідно до актуальних проблем та викликів соціогуманітарної сфери.

Підтвердженням окресленої позиції може бути думка про те, що “місією сучасної системи вищої педагогічної освіти є виховання студентів в атмосфері вільного творчого навчання, творення високоосвіченої, індивідуально неповторної особистості, здатної генерувати оригінальні та перспективні ідеї, незалежно мислити й діяти згідно з принципами добра та справедливості” [3, с. 178].

Про потребу формувати готовність вчителя реагувати на численні виклики суспільного життя зазначає й дослідниця Л. Пуховська. Зрозуміло, що така готовність повинна бути сформована як у теоретичному – змістовому, так і в діяльнісному вимірах. У цьому контексті вона висловлює такі міркування: “Бути вчителем означає зустрічатися зі змінами, жити зі змінами й впливати на зміни. Зміни в учнях, їх навколишньому середовищі та в суспільстві в цілому, вимагають від учителя чутливості й готовності до передбачення майбутніх подій і змін... Професія вчителя тісно й багатобічно пов’язана із суспільством. Бути вчителем у майбутньому означатиме бути готовим до активної участі й впливу на розвиток суспільства. Учитель впливає на ціннісні орієнтації учнів і на запровадження демократичних принципів у

шкільну практику. Готовність до такої діяльності формується упродовж усього професійного життя, проте основи закладаються в університеті на етапі базової підготовки. Тісний зв'язок і різноманітна взаємодія педагогічної освіти з навколишнім середовищем впливає на здатність учителя передбачати й впливати на чинники, які виникатимуть у педагогічній діяльності в майбутньому" [2, с. 15].

У Концептуальних засадах розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції у європейський освітній простір, затверджених наказом МОН № 998 від 31.12.2004 р., визначено основні складові змісту сучасної педагогічної освіти. У документі зазначено, що психолого-педагогічна підготовка, окрім таких традиційних дисциплін, як дидактика, теорія виховання, історія педагогіки, загальна психологія, педагогічна і вікова психологія, також передбачає вивчення порівняльної педагогіки, основ педагогічної майстерності, соціальної психології та інших навчальних дисциплін, які визначаються з урахуванням особливостей спеціальностей. Однак, на нашу думку, змістова складова стандарту педагогічної підготовки повинна охоплювати й низку інших курсів, які якомога більше відображають актуальні виклики суспільства й особливості професійної діяльності вчителя.

Серед визначальних ознак сучасного суспільства є відкритість інформаційного простору, використання медіазасобів в усіх сферах життя. Молоде покоління стає найбільш активним користувачем послуг медіасфери. Вони використовують медіазасоби як засоби навчальної діяльності, спілкування, проведення дозвілля і відпочинку. Різноманітність функціонального використання медіазасобів та їхніх ресурсів створює значні переваги для полегшення життєдіяльності й водночас може стати чинником, що умовляє різноманітні негативні ефекти та наслідки, зокрема залежності, поведінкові розлади, шкоду для здоров'я. З огляду на такі міркування набуттям сучасним вчителем медіакомпетентності стає одним з важливих завдань його професійної підготовки. Отже, у зміст медіаосвітньої підготовки вчителя потрібно ввести вивчення базових питань теорії і практики медіа-освіти, знання про медіавпливи, способи та прийоми їхньої організації, засади й технології маніпуляцій за допомогою медіазасобів, ознаки та рівні медіазалежності, яка сьогодні може мати різноманітні форми: ігроманія, інтернет-залежність та ін. Ще однією поширеною загрозою віртуального світу є кібернасильство, яке здійснюється у формі вияву агресії, залякування чи демонстративного ігнорування особи у віртуальному середовищі: соціальних мережах, форумах, персональних сторінках. Сучасний вчитель, формуючи медіакультуру учнів, повинен навчити їх конструктивно й критично взаємодіяти з медіа, уміти зваженого й свідомого відбирати ресурси, визначати цінності та достовірності, а також прищепити їм

своєрідний імунітет щодо протистояння медіаманіпуляціям, деструктивним впливам, залежності та насильству.

Все частіше сьогодні в шкільному середовищі трапляються випадки учнівського булінгу. Булінг – це свідомо поведінка окремої особи або групи осіб, спрямована на залякування, цькування, підпорядкування своїм інтересам іншої особи, встановлення над нею зовнішнього контролю та спонукання до певних дій чи вчинків, що принижують її гідність. Доволі часто провокатор булінгу такими діями приховує власні проблеми чи комплекси. Враховуючи суттєві темпи поширення цього явища, у підготовку вчителя треба включити комплекс знань та умінь, що забезпечить йому необхідний рівень компетентності для профілактики та подолання шкільного булінгу. Вчитель повинен уміти вчасно зауважити зародження булінгу, застосувати ефективні до цієї ситуації й індивідуальних особливостей учнів виховні методики, аби запобігти подальшій ескалації ситуації через нагнітання тиску і насильства.

Складнішою формою вияву психологічної агресії є мобінг. Таке явище описує психологічний тиск на працівника з боку колег чи керівництва. У педагогічному середовищі мобінг щодо вчителя може бути спричинений як колегами, так і керівництвом. Причинами мобінгу можуть бути:

- індивідуальні особливості працівника, які виходять за межі загальноприйнятих стандартів у професійному колективі,
- бажання використати когось у своїх меркантильних інтересах, так звана експлуатація,
- висока конкуренція між працівниками, зумовлена боротьбою за місце праці чи кар'єрне зростання,
- сексуальні домагання.

Отож задля успішної професійної адаптації та подальшої безконфліктної професійної діяльності вчителю потрібно відповідно засвоїти основні причини мобінгу, характерні прийоми його застосування і типові наслідки.

Сучасні умови суспільних трансформацій, активних культурних впливів призводять до специфічних змін у сфері молодіжного середовища, яке надзвичайно чітко відображає усі трансформації ідеологічно-ціннісної сфери суспільства. Певний хаос цієї сфери стає сприятливим ґрунтом для проникнення й виникнення різноманітних молодіжних субкультур. Поряд зі збільшенням різноманітності субкультурних об'єднань зростає й кількість їхніх учасників. Серед широкого спектра субкультурних організацій можна знайти як більш-менш безпечні з огляду ідеології, культури та виховання, так і такі, які містять значні ризики щодо перспектив виховання й соціалізації молодої людини. Багатоманітність субкультурних течій потребує від педагогів ретельного вивчення їхніх завдань та особливостей, визначення

причин та мотивів вступу до субкультурних об'єднань, з'ясування чинників і засобів впливу на їхніх членів, пошуку способів протистояння деструктивним й маніпулятивним діям. Кожна субкультура характеризується такими суттєвими ознаками:

- специфічна система вартостей, власних норм;
- нонконформізм (протиставлення себе решті суспільства, ігнорування його принципів і норм поведінки);
- усталені форми поведінки;
- ініціативний центр, лідер, ідейний натхненник;
- зовнішня атрибутика, яку виявляють в одязі, зачісках, прикрасах, талісманах тощо;
- специфічна мова (сленг) [1, с. 122–123].

Науковими дослідженнями доведено, що більшість членів субкультурних груп вступають у них через зовнішню привабливість, а вже потім звертають увагу на внутрішні чинники (цінності, норми поведінки). Водночас існують теорії, які пояснюють причини вступу у субкультурні групи соціально-психологічними чинниками, а не зовнішніми атрибутами. Отже, сучасний вчитель повинен знати й уміти прогнозувати перспективи членства учнів у субкультурній групі, корегувати впливи деструктивних субкультурних течій на ціннісну й поведінкову сферу учнів, а також запобігати їхньому залученню до асоціальних об'єднань.

Зважаючи на складність умов праці сучасного вчителя, багатоаспектність професійної діяльності, стрімкі зміни вимог та соціальні проблеми, у його професійну підготовку потрібно включити змістові елементи, пов'язані зі знаннями про психогігієну праці, умовами досягнення позитивного психологічного балансу, явищем професійного вигорання. Для вчительської роботи сьогодні притаманні погані заробітки, низький престиж, негативна суспільна думка про вчительську працю, брак належної співпраці з батьками, складні умови роботи (поліфункціональність професійної діяльності, галас, переповнені класи, неоднорідність учнівського колективу, різнорівневі вимоги, конфлікти у вчительських колективах).

Психологічна складність вчительської праці додатково пов'язана з особливим становищем вчителя, який дбає про майбутнє інших, їхню кар'єру, а сам залишається на тому ж щаблі професійного росту. Унаслідок цього у вчителя може з'явитися:

- почуття невдячності (враження, що він віддає більше, ніж отримує; повністю віддає себе, а в результаті може отримати або й не отримати лише залишкові прояви вдячності);
- почуття усамітнення (нерозуміння молодих людей, їхніх захоплень і переживань, які здебільшого недооцінюють життєвій досвід і

мудрість учителів, зважаючи як швидко змінюється світ, як девальвує життєва мудрість);

- почуття меншовартості (учитель, забезпечуючи формування суспільної еліти, сам до неї не належить) [5, с. 189].

Щоденне виконання професійних обов'язків потребує значних психічних й фізичних зусиль. Кожне навчальне заняття пов'язане із сильним психічним напруженням, максимальною концентрацією і розподілом уваги. Вчитель водночас стежить за логічністю, чіткістю й доступністю викладу, контролює свій психофізичний стан, спостерігає за розумовою діяльністю учнів та їхньою поведінкою.

Позитивна самооцінка учителя значною мірою залежить від позитивного професійного оцінювання, яке відбувається на підставі таких критеріїв: співпраці з батьками; успіхів і ставлення учнів до навчання; взаємовідносин, що панують у професійному колективі; зовнішніх умов роботи в школі і та ін. За умови незадоволення своєю діяльністю, що виникає внаслідок професійних стресів і призводить до виснаження емоційно-енергетичних ресурсів людини, може з'явитися синдром професійного вигорання. Вирішальним чинником професійного вигорання є негативний досвід боротьби зі стресом і формування переконань про неможливість результативного вирішення конфліктів, подолання труднощів, перешкод і фрустрацій в професійному житті. Через накладання та взаємодію між собою зазначені чинники зумовлюють певні типові ситуації, які збільшують ризик появи професійного вигорання:

- кількість і якість взаємопов'язаних особистих проблем;
- почуття безпорадності та незадоволення (робота вчителя-вихователя не підлягає точному вимірюванню, її успіх не верифікований);
- необхідність збереження “суспільного обличчя” (вчителям необхідно приховувати власні переконання та емоції, оскільки від них очікують певного стилю поведінки);
- недостатність здібностей для досягнення запланованих цілей, готовності виконувати роль учителя-вихователя, особистого успіху [4, с. 53].

Запобігти професійному вигоранню можна лише, знаючи його причини, набуваючи умінь ефективного подолання стресу. Цьому насамперед сприяють: визначення реалістичних цілей; розгляд актуальних проблем із різних перспектив; усвідомлення власних недоліків і визнання особистих обмежень; задоволення власних фізичних, психічних, емоційних, духовних й суспільних потреб; визначення нових перспектив; вміння зауважувати й отримувати задоволення від повсякденного життя; налагодження партнерської взаємодії; почуття гумору; повноцінне життя поза професією [6,

с. 272]. Тому такі знання стають важливим елементом якісної професійної підготовки сучасного вчителя.

Отож динамічні зміни у багатьох сферах суспільного життя зумовлюють закономірні зміни в підходах, інструментах, формах і змісті підготовці фахівців для сучасного ринку праці. Серед сфер, які повинні якнайшвидше реагувати на згадані зміни, а також випереджувати їх є педагогічна діяльність. Завданням педагогічного процесу є формування молодого покоління, яке зможе активно пристосовуватись й функціонувати в умовах соціо-культурних змін й більше того зумовлювати новий поступ. Тому якісне переосмислення та оновлення змісту педагогічної освіти є системним процесом, що не втрачає своєї актуальності та потребує творчих підходів у процесі розроблення його науково-теоретичного підґрунтя й сутнісного наповнення.

1. *Мицишин І.* Субкультурні організації як середовище формування девіантної поведінки молоді / І. Мицишин // Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. – 2013. – Вип. 29. – С. 120–130.
2. *Пуховська Л. П.* Стандарти педагогічної освіти: наукова дискусія західних учених / Л. П. Пуховська // Таврійський вісник освіти. – 2013. – № 4(44). – С. 15.
3. *Сапожников С. В.* Місія та метасистеми вищої педагогічної освіти країн – членів організації чорноморського економічного співробітництва у реаліях сьогодення / С. В. Сапожников // Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія “Педагогіка і психологія”. Педагогічні науки. – 2015. – № 1 (9). – С. 178.
4. *Якубовські М.* Проблема професійного удосконалення і професійного вигорання у професійній діяльності вчителя / М. Якубовські // Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. – 2002. – Вип. 16. – Част. 1. – С. 53.
5. *Cibor R.* Bilans psychologiczny w pracy nauczyciela / R. Cibor // *Rozwój pracy socjalno-opiekuńczej* / pod. red. J. Stochmiałka. – Cieszyn, 2000. – S. 189.
6. *Willan-Horla L.* Wypalenie zawodowe u pracowników socjalnych / L. Willan-Horla // *Działania społeczne w pracy socjalnej na progu XXI wieku.* / pod. red. nauk. E. Kantowicz. – Toruń, 2003. – S. 272.

Стаття: надійшла до редколегії 25.11.2016

доопрацьована 29.03.2017

прийнята до друку 25.04.2017

**PROSPECTS OF MODERNIZING THE CONTENT OF PEDAGOGICAL
EDUCATION IN THE CONTEXT OF MODERN SOCIO-CULTURAL AND
PROFESSIONAL CHALLENGES**

Iryna Myshchyshyn

*Ivan Franko National University of Lviv
Tuhan-Baranovskoho Str., 7, Lviv, Ukraine, UA-79005*

The objective necessity of systematic and creative renewal of the pedagogical education content, caused by dynamic changes and transformations, which are happen in nowadays society, is stated in the article. Today's teachers face many professional tasks and they need special skills to solve all of them.

First of all, a teacher must be ready to do media-educational activity, as the conditions of modern postinformative society have their advantages as well as very dangerous sides. The priority tasks in this sphere are formation of student's media culture and development of skills of opposition against destructive influence and media dependence.

Not less argumentative tasks in teachers' work is the activity concerning warning, correction and prevention of students' bullying, as a form of pressure or violence in the environment of students of the same age. Mastering techniques of the correction-educational work gives a possibility to a teacher to resist such destructive phenomena.

The notion of mobbing is becoming popular in the professional pedagogical environment, which also causes inclusion of certain informative components in the content of preparing of a future teacher. Openness, polycultivation, globalization, ideological mixing of modern society form favourable preconditions for the penetration of different subcultures in the youth's society and attract students to take part actively in them. That is why, a modern teacher faces such situations connected with subcultural influence on students and with the formation of their beliefs and behaviors.

Taking into consideration the difficulties of a pedagogical job under modern conditions, the most important fact in the preparing of a future teacher is his mastering techniques and skills for the prevention of professional burnout.

As a result, qualitative reinterpretation and renewal of the content of pedagogical education is a systematic process that does not lose its actuality and needs creative approaches in a process of development of its science-theoretical substratum and essential filling.

Key words: teacher, content of pedagogical education, pedagogical activity, media-educational activity, subcultural influence, bullying, mobbing, professional burnout.